

Asia: VN/32047/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi puolustustarvikkeiden viennistä annetun lain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Suomen Sadankomitea ry kiittää puolustusministeriötä mahdollisuudesta lausua koskien luonnosta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi puolustustarvikkeiden viennistä annetun lain muuttamisesta.

Puolustustarviketeollisuus on poikkeuksellinen teollisuuden ala, eikä sitä tule käsitellä lainsäädännössä tavanomaisena liiketoimintana, vaan ensisijaisesti turvallisuuteen ja kansainväliseen oikeuteen liittyvänä toimintana. On tärkeää huomioida nopeasti muuttuva turvallisuusympäristö, jossa valtioiden väliset sopimukset tai liittoumat eivät itsessään takaa kohdemaan vakautta tai ihmisoikeuksien kunnioittamista.

Myös Pohjois-Atlantin puolustusliiton jäsenmaiden osalta on nähty tilanteita, joissa liittolaisuussuhteet eivät ole estäneet jännitteiden syntymistä tai turvallisuuspoliittisia riskejä. Puolustusliiton jäsenmaat ovat toistuvasti rikkoneet ihmisoikeuksia ja jopa luoneet sotilaallisia jännitteitä välilleen. Esimerkiksi vuonna 2016 Turkin ja Yhdysvaltojen välinen tilanne ja ilmatilan sulkua Incirlikin lentotukikohdassa osoitti, että myös liittolaismaiden välillä voi syntyä vakavia kriisejä. Tämän kaltaisissa tilanteissa on perusteltua korostaa, että vientilupia ei tule myöntää automaattisesti edes puolustusliiton jäsenmaille, vaan jokainen vienti tulee arvioida tapauskohtaisesti.

Sadankomitea korostaa, että Suomen tulee noudattaa täysimääräisesti kansainvälisiä velvoitteitaan. YK:n asekauppasopimus sekä EU:n yhteinen kanta aseviennistä ovat oikeudellisesti sitovia, eikä kansallinen harkinta voi syrjäyttää niitä. Lupaa ei tule myöntää tilanteissa, joissa on perusteltu riski siitä, että vienti edistäisi ihmisoikeusloukkauksia tai kansainvälisen humanitaarisen oikeuden

rikkomuksia. Oikeuskanslerin linjaus korostaa tätä velvoitetta ja sitä, että viranomaisten tulee huomioida kansainvälisen oikeuden asettamat rajoitteet kaikessa lupaharkinnassa.

Yleisiä vientilupia ei tule mahdollistaa laissa. Yleisluvut heikentävät tapauskohtaista harkintaa ja voivat käytännössä johtaa tilanteisiin, joissa vienti tapahtuu ilman riittävää kontrollia. Yleisluvan ongelmallisuus on tunnistettu jo aiemmin, sillä se perustuu oletukseen, että niin sanotut luotettavat maat eivät riko ihmisoikeuksia, vaikka käytännössä näin tapahtuu. Vientivalvonnan tulee perustua yksittäistapauksiin perustuviin arvioihin ja ajantasaiseen tilannekuvaan.

Esitykseen sisältyvät soveltamisalan poikkeukset, kuten Nato-yhteistyöhön ja kansainväliseen apuun liittyvät rajaukset, ovat ongelmallisia. Kaikkien puolustustarvikkeiden viennin ja siirtojen tulee olla riittävän valvonnan ja ulko- ja turvallisuuspoliittisen arvioinnin piirissä. Poikkeukset eivät saa johtaa tilanteeseen, jossa osa viennistä jää käytännössä ilman asianmukaista riskinarviointia.

Sadankomitea kiinnittää huomiota myös siihen, että esitys voi heikentää päätöksenteon poliittista ohjausta ja läpinäkyvyyttä. Asevientä on keskeinen ulko- ja turvallisuuspoliittinen kysymys, ja sen tulee pysyä demokraattisen valvonnan piirissä. Päätöksenteon siirtyminen vähemmän läpinäkyville viranomaisille heikentää julkista keskustelua ja vastuullisuutta. Ulkoministeriön rooli kohdemaan ihmisoikeus- ja riskiarvioinnissa on keskeinen, ja sen arvio tulee ottaa sitovasti huomioon lupapäätöksissä. Lakiin tulisi kirjata, että ulkoministeriö antaa virallisen arvion kohdemaan ihmisoikeus- ja humanitaarisesta tilanteesta, ja hyväksyvän arvion tulee olla kriteeri vientiluvan myöntämiselle.

Lisäksi Sadankomitea korostaa, että lupaharkinnan kokonaisarvion kriteerien tulee olla nykyistä selkeämmät. Päätöksenteon perusteiden tulee olla läpinäkyviä ja arvioitavissa, jotta virkavastuu toteutuu ja kansalaisten luottamus säilyy.

Erytystä huomiota tulee kiinnittää komponenttiventtiin ja monikansallisiin hankkeisiin. Erilaisten yhteishankkeiden kautta tapahtuva komponenttien vienti voi käytännössä kiertää vientivalvonnan rajoituksia, mikä heikentää järjestelmän uskottavuutta. Lainsäädännön tulee ottaa nämä riskit paremmin huomioon.

Sadankomitea pitää myönteisenä esitykseen sisältyviä keinoja vahvistaa vientien jälkeistä valvontaa ja loppukäytön tarkastuksia. Näitä toimia tulee kehittää edelleen, mutta ne eivät korvaa ennakkollisen lupaharkinnan merkitystä, vaan täydentävät sitä.

Kokonaisuutena Sadankomitea katsoo, että esitys sisältää joitakin kannatettavia elementtejä, mutta se lisää myös poikkeuksia ja heikentää tapauskohtaista valvontaa. Tämän seurauksena on riski, että

aseviennin kontrolli heikkenee tilanteessa, jossa kansainvälisen oikeuden ja ihmisoikeuksien merkitys korostuu entisestään.

Lahtinen Anni
Suomen Sadankomitea ry